

КАТЭГОРЫЯ НЕАЛАГІЗМАЎ У ЛЕКСІЧНАЙ СІСТЭМЕ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Пазняк А.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – магістр філ. навук

У дакладзе дадзены агляд катэгорыі неалагізмаў беларускай мовы ў кантэксце 1990–2020-х гадоў.

У сувязі з няспынным развіццём навукі, тэхнікі, культуры, прамысловасці любой мове, у тым ліку і беларускай, неабходна адпавядаць запытам грамадства. Гэта спрыяе з'яўленню новых слоў і словазлучэнняў для абазначэння новых прадметаў і паняццяў. Падобная з'ява называецца неалагізмам.

Што ж такое неалагізм? Гэта слова, што з'явілася ў мове ў пэўны канкрэтны перыяд яе функцыянавання як назва новых ці ўжо існаваўшых прадметаў, з'яў і паняццяў і мае адценне навізны. Неалагізмы, як і іншыя катэгорыі лексікі, апісваліся ў [1–3].

Неалагізмы пастаянна з'яўляюцца. Іх пласт актыўна павялічваецца за кошт запазычання з амерыканскага варыянта англійскай мовы. З кожным годам усё часцей ужываюцца такія словы, як *афшор*,

бізнестур, фітнес, дылер, прайм-тайм, рэйтынг, прамоўтар, бодзібілдын, саўнд-трэк, дайджэст, роўмінг, драйв, эксклюзіў, трылер, кіднэпінг, брэнд, блокбастар, кастынг, шоўмен, кліпмейкер, спарынг, хіт ды інш. Некаторыя з іх уключаюцца ў сістэму словаўтваральных працэсаў беларускай мовы і набываюць генетычна народнасныя для іх фарманты: *смайл-ік, гламур-н-ы, піяр-шчык, мелірав-анн-е, бізнес-овец, канверс-оўн-ы*.

З прыходам новых тэхналогій і з'яў замацаваліся і новыя назвы: *паскаль, спам, інтэрфейс, сервер, чат, правайдэр, форум, працэсар, партал, сайт, файл, біт, байт, платар, дыгітайзер, вінчэстар, нік, аватар, юзерпik*. Некаторыя з іх ужо страцілі адценне навізны і набліжаюцца да актыўна ўжывальных як, напрыклад, *камп'ютар, манітор, прынтэр*. Многія абазначэнні звязаны з новымі відамі спорту: *багіст, скейтбардыст, фрыстайліст, вiндсерфiнгiст, рэбiст, картынгiст*. Асартымент тканiн таксама папоўнiўся новымi назвамі: *нейлон, перлон, лаўсан, дакрон, нiтрон, дэдэрон, лайкра* ды інш. Некаторыя найменні, часава апераджаючы рэальнасць, існуюць незалежна ад прадметаў, з'яў, падзей. Яшчэ няма ў моўнай традыцыі *энлаўт* – 'прышэлец з космасу, які з'явіўся на НПА', *iнфарматэка* – 'унiверсальнае сховiшча iнфармацыi любога характару'.

Усё новае павiнна быць названа. Гэта можа быць новае слова або слова, якое ўжо iснавала ў мове. Зыходзячы з гэтага, неалагізмы падзяляюцца на лексічныя і семантычныя.

Лексічныя неалагізмы служаць для абазначэння зусiм новых з'яў цi прадметаў. Лексічнымi неалагізмамі пачатку 90-х гадоў з'яўляюцца, напрыклад, такія словы, як *брокер, дэпалiтызацыя, дэпартызацыя, кансэнсус, менеджар, нонсэнс, раздзяржаўленне, спонсар, экстрасэнс, авіявадавоз, веласамалёт, гемабіёніка, гiдрабасейн, гiдрамолат* і інш.

Семантычныя неалагізмы – гэта новыя значэнні вядомых слоў. Семантычнае абнаўленне адчулі словы: *чаўнок* 'прадпрымальнік, камерсант, які набывае тавар для рэалізацыі падчас рэгулярных мэтавых рэйсаў за межы краіны', *раскруціць* 'папулярываваць, зрабіць вядомым, прымусіць развівацца', *крымінал* 'асяроддзе злодзеяў'. Гэтыя словы ўжо досыць даўно ўвайшлі ў наша жыццё і сталі ўжывацца паўсюдна, тым самым страціўшы статус неалагізмаў. Такая ж сітуацыя атрымалася і са словамі *мыш* 'прыстасаванне для ўвядзення iнфармацыi ў камп'ютар'; *форум* 'электронная дошка абмену iнфармацыяй'; *клавiатура* 'сукупнасць размешчаных у зададзеным парадку клавiш камп'ютара'.

Новыя словы могуць стварацца і асобнымi носьбiтамі мовы свядома, з устаноўкай на арыгiнальнасць формы. Такія словаўтварэнні атрымалі назву iндывiдуальна-аўтарскiх неалагізмаў, або аказiяналізмаў. Напрыклад, *задавацтва* (М. Лужанiн, 1909–2001), *хлусняры* (П. Панчанка, 1917–1995), *сырадоiсты* (Я. Брыль, 1917–2006) і г.д.

Можна акрэсліць чыннікі, якія ўплываюць на замацаванне аказiяналізмаў, – утварэнне паводле прадуктыўных словаўтваральных мадэлей, празрыстая матывацыя, мiлагучнасць, а таксама патэнцыйная плённасць скарыстання.

Паколькі неалагізмы абазначаюць, як правiла, жыццёва важныя для грамадства прадмет, з'яву або паняцце, яны скоро ўваходзяць у шырокі абыходак, страчваюць уражанне сваёй навізны, свежасцi і становяцца спачатку словамі ў пэўнай меры прафесiянальнымi, а потым і агульнаўжывальнымi. Iнакш кажучы, побыт слова ў «неалагізмах» бывае непрацяглым. Хуткаму пашырэнню неалагізмаў у мове садзейнiчаюць у значнай меры сучасныя сродкі масавай камунiкацыi: газеты, радыё, кiно, тэлеперадачы, iнтэрнэт.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Шкраба, І.Р. *Лексікалогія : тэарэтычна-практычны курс* / І.Р. Шкраба. – Мiнск : Тэхналогія, 2012. – 179 с.
2. Красней, В.П. *Грані слова : факультатыўны курс «Лексіка і фразеалогія беларускай мовы»: вучэбны дапаможнік для 10-га класа* / В.П. Красней. – 2-е выд., дапрацаванае. – Мiнск : Народная асвета, 1992. – 175 с.
3. *Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы* / пад. рэд. А.Я. Баханькова. – Мiнск : Навука і тэхніка, 1994. – 463 с.